

BEYNƏLXALQ HÜQUQ VƏ MİLLİ TƏHLÜKƏSİZLİK

İsmayıl Kəngərli*

Xülasə

Bu məqalədə beynəlxalq hüquq və milli təhlükəsizliyin qarşılıqlı nisbəti ilə bağlı məsələlər nəzərdən keçirilmişdir. Müəllif hesab edir ki, dünyada yeni hüquq qaydasının əsasını güc faktoru deyil, qarşılıqlı hörmətə əsaslanan beynəlxalq münasibətlər, xüsusən də, suveren bərabərlik, əməkdaşlıq, çoxtərəfli diplomatiya, dialoq və s. bu kimi faktorlar təşkil etməlidir. Həmçinin məqalədə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həll olunmamış qalmasının yalnız milli və regional deyil, həm də müəyyən mənada beynəlxalq təhlükəsizlik üçün təhdid təşkil etdiyi əsaslandırılır.

Açar sözlər: *beynəlxalq hüquq, beynəlxalq münasibətlər, beynəlxalq təhlükəsizlik, qlobal təhlükəsizlik, milli təhlükəsizlik, dayanıqlı inkişaf.*

XX əsrin sonu XXI əsrin əvvəllərində həm beynəlxalq, həm regional, həm də dövlətdaxili səviyyələrdə baş verən bir sıra ciddi dəyişikliklər, müxtəlif risklər və çağırışlar həm doktrinal, həm də praktiki müstəvidə milli təhlükəsizliyin təmin edilməsi ilə bağlı məsələlərə diqqəti əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır.

XXI əsrdə meydana çıxan yeni risklər, təhdidlər və çağırışlar daha səmərəli və real beynəlxalq təhlükəsizlik strategiyası tələb edir.

Beynəlxalq münasibətlərdə daim müxtəlif dəyişikliklər baş verir, beynəlxalq və daxili məsələlər arasında sərhədlər silinir. Ənənəvi olaraq təhlükəsizlik dövlətin xaricdən gələn silahlı hücumdan qorunması kimi xarakterizə edilirdi. Əsas faktorlar kimi aşağıdakılar çıxış edirdi: ölkənin silahlı qüvvələrinin vəziyyəti, hərbi müttəfiqlərin olması, hərbi büdcənin həcmi, müharibənin aparılması strategiyası və s. Hərbi faktor böyük əhəmiyyət kəsb edirdi. Dövlətlər qüvvələr balansını saxlamağa çalışırdılar. Bu isə silahlanma yarışında tempi daha da artırır. Belə yanaşma hərbi sahədə üstünlük qazanma cəhdləri ilə bağlı idi. Hərbi mübarizə dünya tarixinin əbədi və vacib faktorlarından biri kimi çıxış etmişdir. Məhz müharibə və sülh problemləri dövlət xadimlərinin və mütəfəkkirlərin diqqət mərkəzində olmuşdur. Uzun zaman keçsə də, təhlükəsizliyin təmin edilməsində dövlətlərin rolu dəyişməmişdir. İndi də istənilən beynəlxalq siyasət məsələsi təhlükəsizlik problemi ilə bağlıdır [18, s.182; 20, s.79; 7, s.36].

Təhlükəsizliyin həqiqi dəyərinin dərk olunmasında iki dünya müharibəsinin, “soyuq müharibə”nin və çoxsaylı lokal münaqişə və müharibələrin baş verdiyi XX əsrin dramatik təcrübəsi böyük rol oynamışdır. Nəticədə Avropa və dünya nizamı üç dəfə radikal dəyişikliyə məruz qalmış və hər dəfə dünya birliyi beynəlxalq təhlükəsizliyi təmin etmək üçün yeni prosedurlar və institutlar yaratmağa məcbur olmuşdur. Bu zaman hər dəfə fəaliyyətlərindən əldə edilmiş təhlükəsizliyin dərəcəsi asılı olan siyasi aktorların məcmusu da dəyişmişdir.

* BDU-nun Konsititüsü hüququ kafedrasının doktorantı

Təhlükəsizliyin təminatı problemləri ilə dövlətlərarası münasibətlər sahəsində azadlıq və bərabərlik anlayışlarının əlaqəsi yeni aspektlərdə nəzərdən keçirilməyə başlamışdır. Nəticədə dünya birliyi üzvlərinin hərəkətlərini koordinasiya etməli olan təhlükəsizliyin təminatı üzrə strukturlar və mexanizmlər mürəkkəbləşmişdir. Təhlükəsizliyin təmin edilməsi təcrübəsi təhlükəsizlik konseptlərinin “istehsalçısı” və onun təminatçısı roluna iddia edən aparıcı dünya dövlətlərinin məqsədyönlü siyasətinin xüsusi əhəmiyyətini və məsuliyyətini aşkara çıxarmışdır. Təhlükəsizlik çoxsəviyyəli xarakter kəsb etməyə, bu və ya digər siyasi prosesləri müəyyən edən bəzi dəyər oriyentirləri ilə müşayiət olunmağa başlamışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, məhz XX əsrin dramatik təcrübəsinin təsiri ilə təhlükəsizlik hər kəs tərəfindən dayanıqlı dünya nizamının və ictimai inkişafın vacib üsürlərindən və şərtlərindən biri kimi qəbul edilməyə başladı. [15, s.4] Qeyd olunanlardan aydın olur ki, zaman keçdikcə beynəlxalq təhlükəsizliyin təmin edilməsi məsələsi daha ziddiyyətli və mürəkkəb xarakter kəsb etməyə başlayır.

İlk dəfə “beynəlxalq təhlükəsizlik” termini 27 avqust 1928-ci ildə imzalanmış “Milli siyasət aləti kimi müharibədən imtina haqqında” Brian Kelloq Sazişində təsbit edilmişdir. Həmin Sazişdə beynəlxalq təhlükəsizlik müharibələrin qarşısını alan və profilaktik olaraq onların yaranmasına imkan verməyən institut kimi müəyyən edilirdi.

Beynəlxalq təhlükəsizlik dedikdə, beynəlxalq münasibətlərin elə vəziyyəti nəzərdə tutulur ki, bu zaman dünya birliyinin normal həyat fəaliyyəti, xalqların, dövlətlərin, beynəlxalq birliklərin sabit inkişafı və əməkdaşlığı, onların hər birinin yaranan təhdidlərə qarşı həyati əhəmiyyətli maraqlarının etibarlı müdafiəsi təmin edilir. [13]

Beynəlxalq təhlükəsizlik bütün dünyada sülhün, təhlükəsizliyin, dayanıqlı inkişafın, dövlətlərin suverenliyinin, müstəqilliyinin, bir-biri ilə bərabər hüquqlu qarşılıqlı əlaqələrinin təmin olunduğu beynəlxalq münasibətlər sistemidir.

Beynəlxalq təhlükəsizlik yalnız ikili standartlardan uzaq, real tətbiq mexanizminə malik beynəlxalq hüquq qaydası çərçivəsində beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul edilmiş norma və prinsiplərinə istisnasız və birmənalı surətdə əməl olunmaqla təmin edilə bilər.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı çərçivəsində hazırlanmış məruzələrdən birində haqlı olaraq göstərilir ki, beynəlxalq təhlükəsizlik bütün dünya dövlətlərinin və ayrı-ayrılıqda onların hər birinin milli təhlükəsizliklərinin məcmusundan yararır. [9] A.İ.Nazarova yazır: “Belə bir faktı nəzərdən qaçırmaq olmaz ki, konkret bir dövlətin milli təhlükəsizliyinin təmin edilməsi beynəlxalq təhlükəsizliyin təmin edilməsi ilə sıx surətdə bağlıdır. Çünki dövlət səviyyəsində elə təhdidlər mümkündür ki, onlar sonradan böyüyərək beynəlxalq səviyyəyə keçə və bütövlükdə beynəlxalq təhlükəsizliyə təsir göstərə bilər” [16, s. 859-861]. Təbii ki, müəllifin bu fikri olduqca məntiqli və əsaslıdır. Analoji yanaşma beynəlxalq hüquq üzrə mütəxəssislərin əksəriyyəti tərəfindən birmənalı olaraq dəstəklənir.

Müasir dövrdə təhlükəsizlik daha çox beynəlxalq xarakter kəsb edir. Bu, dünyanın hazırkı vəziyyəti ilə şərtlənir. Belə ki, indiki şəraitdə bir ölkənin təhlükəsizliyi digərlərinin diqqətindən kənar qala, habelə onların vəziyyətinə təsir göstərməyə bilməz.

Beynəlxalq təhlükəsizlik sistemi, bu sistemin əsasını təşkil edən beynəlxalq hüquq normaları və onları tətbiq etməli olan instansiyalar konkret dövlətin milli təhlükəsizliyi üçün yaranmış təhdidlərə “göz yumarsa” hadisələrin inkişafı həmin sistemin özünün də təhlükəsizliyi üçün problemlərin yaranmasına gətirib çıxara bilər. Məsələn, götürək Avropa təhlükəsizlik sistemini. Bu sistem Afrikanın şimalında, Yaxın Şərqdə yerləşən bir sıra dövlətlərin milli təhlükəsizliyi üçün yaranmış təhdidləri vaxtında beynəlxalq hüquq normaları çərçivəsində həll etmək üçün cəhdlər etsəydi və real tədbirlər görsəydi sonradan miqrant problemi ilə qarşı-qarşıya qalmazdı.

Müəlliflərdən V.V.Boqatrev göstərir ki, beynəlxalq təhlükəsizlik dövlətlərin və beynəlxalq hüququn digər subyektlərinin sərbəst inkişafı üçün əlverişli beynəlxalq şəraitin yaradıldığı dünya nizamıdır. Beynəlxalq təhlükəsizlik şəraitində hər bir dövlət insanların maddi rifahının yüksəldilməsinə, şəxsiyyətin azad inkişafına, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının tam həcmdə təmin olunmasına yönəlmiş siyasətin həyata keçirilməsi üçün daha yaxşı imkanlara malik olurlar. Beynəlxalq təhlükəsizlik geniş və məhdud mənada başa düşülür. Geniş mənada o, təhlükəsizliyin siyasi, iqtisadi, humanitar, informasiya, ekoloji və digər aspektlərini kompleks surətdə özündə əks etdirir. Məhdud mənada beynəlxalq təhlükəsizlik isə yalnız hərbi-siyasi aspektləri əhatə edir. [6, s.230]

A.F.Muxametov beynəlxalq təhlükəsizliyi bütün dövlətlər tərəfindən beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul edilmiş prinsip və normalarına əməl edilməsinə əsaslanan, onlar arasında mübahisəli məsələlərin və fikir ayrılıqlarının qüvvə və ya təhdidlə həll olunmasını istisna edən beynəlxalq münasibətlər sistemi kimi xarakterizə edir [14].

Bir tərəfdən, “beynəlxalq təhlükəsizlik” termini ənənəvi sülh anlayışının və ya müharibənin olmamasının sinonimi kimi çıxış edir. Digər tərəfdən isə bu anlayış daha geniş siyasi müstəvini, o cümlədən sülhün qorunub saxlanmasına və müharibələrin qarşısının alınmasına kömək edən razılaşmalara nail olunmasını, prinsiplərin müəyyən edilməsini, institut və prosedurların yaradılmasını nəzərdə tutur. Lakin belə siyasi-hüquqi mexanizmin işində çatışmazlıq hallarına qarşı milli silahlı qüvvələrin hazırlanması beynəlxalq təhlükəsizlik anlayışının ayrılmaz tərkib hissəsi kimi çıxış edir. [17]

“Beynəlxalq təhlükəsizlik” və “qlobal təhlükəsizlik” anlayışlarını eyniləşdirmək olmaz. Uzun müddət dünya miqyasında təhlükəsizlik üçün əsas təhdid kimi müharibələr çıxış etmişdir. Müharibələr isə dövlətlər arasında baş verir. Dövlətlərarası münasibətlər sferası elə beynəlxalq münasibətlər sferası olduğu üçün bu sferada təhlükəsizlik “beynəlxalq təhlükəsizlik” termini ilə ifadə olunmuşdur. Lakin artıq XXI əsrdə vəziyyət dəyişmişdir. Bütün dünya üçün, bəşəriyyət üçün təhdid yarada bilən qeyri-dövlət ünsürləri meydana çıxmışdır. Məsələn,

lən, beynəlxalq terror təşkilatları, bəzi transmilli korporasiyalar, dövlətlərin nəzarətində olmayan bir sıra qeyri-hökumət təşkilatları və s. Digər tərəfdən, bu gün bəşəriyyətin təhlükəsizliyi üçün təhdidlər yalnız müharibələr deyil. Buraya çoxsaylı qeyri-hərbi xarakterli təhdidləri də aid etmək olar: iqlim dəyişikliyi, ətraf mühitin çirklənməsi, resursların tükənməsi, narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi, transmilli cinayətkarlıq, epidemiyalar (Covid-19 epidemiyasının dünyanı və bütün bəşəriyyəti hansı təhlükələrlə üz-üzə qoyduğu hər kəsə məlumdur və bunu geniş şərhə etməyə ehtiyac yoxdur), təbii fəlakətlər, qanunsuz insan alveri, kibər hücumlar, süni intellektin nəzarətdən çıxma ehtimalı və s. Həm qeyri-dövlət subyektlərinin fəaliyyəti ilə bağlı olan, həm də qeyri-hərbi xarakterli təhdidlər artıq beynəlxalq deyil, qlobal təhlükəsizlik üçün təhdid yaradır, yəni dövlətlərarası münasibətlər sferasının sərhədlərini aşır. Bütün bunları nəzərdə aldıqda, hazırda bütün dünyanın və bəşəriyyətin təhlükəsizliyini ifadə etmək üçün “beynəlxalq təhlükəsizlik” deyil, məhz “qlobal təhlükəsizlik” terminindən istifadə olunmasını daha məqsədmüvafiq edirik.

BMT-nin keçmiş Baş katibi Kofi Annan öz məruzələrindən birində deyirdi: “XXI əsrdə sülh və təhlükəsizliyə təhdidlər yalnız beynəlxalq müharibələri və münaqişələri deyil, həm də mülki əhaliyə qarşı zorakılığı, mütəşəkkil cinayətkarlığı, terrorizm və kütləvi qırğın silahlarını əhatə edir. Onların sırasına həmçinin yoxsulluq, ölümcül yoluxucu xəstəliklər, ətraf mühitin deqradasiyası aiddir. Çünki bu hadisələr heç də az fəlakətli nəticələrə səbəb olmur. Bütün bu təhdidlər insanların ölməsinə və ya çoxsaylı məkanlarında sağ qalmaq şanslarının azalmasına gətirib çıxara bilər. Onların hamısı isə beynəlxalq sistemin əsas vahidi kimi dövləti sarsıda bilər” [22, s.111].

A.F.Muxametov hesab edir ki, beynəlxalq münasibətlərin mühüm cəhətlərindən biri onların nizamsızlığıdır. Bu cəhət beynəlxalq hüquq üzrə bir çox ekspertlər tərəfindən etiraf olunur və təhlükəsizlik problemlərinin həll olunmaması ilə bilavasitə bağlıdır. Dünyada dövlətlər mövcud olduqca, təəssüf ki, beynəlxalq təhlükəsizlik total və mütəlak ola bilməz. Bu kateqoriya nisbi xarakter daşıyacaq və dövlətləri idarə edən rəhbərlərin siyasi iradəsindən asılı olacaqdır. Əlbəttə, beynəlxalq siyasət yalnız dövlətlərin xarici siyasi fəaliyyəti ilə bağlı deyildir. Lakin xarici təhdidlərin qiymətləndirilməsində, millətin beynəlxalq mühitə adaptasiyasında, milli identikliyin saxlanılmasında, dəyərlərin qorunmasında, yəni geniş mənada milli təhlükəsizliyin təmin edilməsində dövlətlərin hələ də yerinə yetirməkdə olduğu rolu qiymətləndirməmək səhv olardı. Bu, qloballaşma və demokratikləşmə, beynəlxalq münasibətlərin informasiyalaşma dərəcəsinin yüksəldiyi bir şəraitdə xüsusilə aktualdır. Çünki bütün bunlar inkişaf üçün şərait yaradır, lakin eyni zamanda bütün sistemi beynəlxalq terrorizm, kütləvi qırğın silahları, informasiya xarakterli və digər növ qeyri-ənənəvi silahlar üçün həssas edir. [14]

Azərbaycan SSRİ-nin tərkibində olduğu dövrdə əsas prioritet dövlətin təhlükəsizliyinə verilməsi, o, təhlükəsizliyin təmin edilməsinin əsas subyekt və obyekt kimi çıxış edirdi. XX əsrin 90-cı illərinin əvvəllərindən etibarən isə, yəni dövlət müstəqilliyimiz bərpa olunduqdan sonra isə şəxsiyyətin, cəmiyyətin və

dövlətin təhlükəsizliyinə vəhdət halında baxılmağa və hər üçü prioritet hesab edilməyə başladı.

S.V.Kortunov qeyd edir ki, dünyada baş verən ziddiyyətli qloballaşma proseslərindən üçü milli təhlükəsizliyə birbaşa təsir göstərir: demokratikləşmə, iqtisadiləşmə və informasiyalaşma. Müəllifin fikrincə, müasir dünyanın demokratikləşməsi milli təhlükəsizliyin əsas obyektlərinin iyerarxiyasını dönməz olaraq dəyişir. Bu iyerarxiyada birinci yerə obyektiv olaraq şəxsiyyət, ikinci yerə cəmiyyət çıxır. Dövlət isə üçüncü yerə aid edilməklə, ilk növbədə, şəxsiyyətin və cəmiyyətin maraqlarının qorunması aləti kimi nəzərdən keçirilir. Dünya işlərində əhəmiyyətli rol əldə etmək istəyən istənilən ölkə bu iyerarxiyaya ciddi surətdə əməl etməlidir. Xarici mühitin demokratikləşməsi, qeyri-ardıcıl və ziddiyyətli baş versə belə, heç kəsə demokratik norma və prinsipləri cəzasız və qanunsuz olaraq kobudcasına pozmaq, insanların maraqlarına və hüquqlarına etinasızlıq göstərmək imkanı vermir. Müasir dünyanın heç bir dövləti sərhədləri daxilində bir cür, sərhədləri xaricində isə tamamilə fərqli siyasət apara bilməz. İqtisadiləşmə vahid dünya iqtisadi məkanının formalaşmasında özünü göstərir və izolyasiyaya əsaslanan milli təhlükəsizlik modellərini zəiflədir. Ona görə də, həmin məkana inteqrasiya milli maraqların səmərəli qorunmasının yeganə mümkün üsulu kimi çıxış edir. İnteqrasiyadan imtina hərtərəfli inkişafdan imtina deməkdir. Lakin məhz inkişaf milli təhlükəsizliyin təmin edilməsinin həlledici şərtidir. Dünya iqtisadi məkanının bir hissəsinə çevrilməyən heç bir dövlət rəqabət qabiliyyətli ola bilməz. Bu faktor geosiyasi və geostrateji mexanzimlərlə müqayisədə, milli təhlükəsizliyin təmin edilməsinin geoiqtisadi mexanzimlərinin prioritetini müəyyən edir. Belə ki, məhz geoiqtisadiyyat dünya inkişafının prioritetinə çevrilir. İnformasiyalaşma vahid dünya informasiya məkanı formalaşdırmaqla, qlobal şəbəkə birliyi yaratmaqla əhatə olunan ölkə vətəndaşları üçün bütün maddi və mənəvi nemətlərə alçatanlıq imkanları açır, intellektual resursları artırır, dayanıqlı inkişafa, şəxsiyyətin və cəmiyyətin rifahına və təhlükəsizliyinə şərait yaradır. Digər tərəfdən informasiya texnologiyaları mütləq dəyər deyildir: onlar daxili siyasətdə kütləvi şüura səmərəli nəzarət və təsir vasitəsi kimi dövlətlərarası qarşıdurma üçün yeni imkanlar açır. Buna görə də milli təhlükəsizlik üçün yeni təhdidlər yaranır. [11, s.8-15] Fikrimizcə, müəllifin mövqeyində böyük həqiqətlər ifadə olunsada, qloballaşmanın milli təhlükəsizliyə təsirinin yalnız bu üç faktorla əlaqələndirilməsi bir qədər məhdud yanaşmadır.

Dövlətlər həm milli, həm də beynəlxalq təhlükəsizliyin səbəbi və nəticəsi kimi çıxış edir. Soyuq müharibə dövründə, ABŞ və SSRİ hərbi qüvvələri təkmilləşdirməyə çalışdıqları zaman məhz realist yanaşma mövcud olmuşdur. Müəyyən bir dövlətin öz təhlükəsizliyini təmin etməyə yönələn fəaliyyəti digər dövlətin narahat olmasına səbəb olur. Qeyd etmək lazımdır ki, gücə və güclənmə cəhdlərinə yönəlik yanaşma ona gətirib çıxarır ki, heç kim özünü təhlükəsizlikdə hiss etmir [7, s.38].

Dünyadakı mövcud vəziyyət beynəlxalq münasibətlər sisteminin dinamik transformasiyası ilə xarakterizə olunur. İki qütblü dünya düzəni dağıldıqdan

sonra bir-birini istisna edən iki tendensiya üstünlük təşkil etməyə başladı. Birinci tendensiya əhəmiyyətli sayda dövlətlərin və onların integrasiya birliklərinin iqtisadi və siyasi mövqələrinin möhkəmlənməsində, beynəlxalq proseslərin çoxtərəfli idarəetmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsində özünü göstərir. Bu zaman iqtisadi, siyasi, elmi-texniki, ekoloji və informasiya faktorları həlledici rol oynayır. İkinci tendensiya beynəlxalq birlikdə ABŞ-ın liderliyi altında inkişaf etmiş qərb ölkələrinin dominantlığına əsaslanan beynəlxalq münasibətlər strukturunun yaradılmasında ifadə olunur. Bu tendensiya dünya siyasəti ilə bağlı əsas problemlərin birtərəfli qaydada, əsasən də beynəlxalq hüquq normalarına məhəl qoyulmadan hərbi-güc metodu ilə həll olunmasına hesablanmışdır. İstənilən dövlət digər dövlətlər arasında suveren varlığını saxlamaq üçün öz təhlükəsizliyi qayğısına qalır. Lakin müasir silahların xarakteri heç bir dövlətə öz təhlükəsizliyini yalnız hərbi-texniki vasitələrlə, silahlı qüvvələri artırmaqla təmin etməyə ümid vermir. Başlayacağı təqdirdə nüvə müharibəsi zamanı bütün bəşər sivilizasiyası təhlükədə olacaq və o müharibədə qalib olmayacaq. Bu baxımdan dövlətlərin təhlükəsizliyinin təmin edilməsində siyasi-hüquqi rıçaqlardan istifadəyə daha çox üstünlük verilməlidir. [21, s.76-77]

A.V.Vozjenikovun fikrincə, milli təhlükəsizlik sisteminin öz dəyərləri və prioritetləri vardır və onların iyerarxiyası həm milli sistemlərin regional və beynəlxalq təhlükəsizlik strukturlarına aid olması ilə, həm də özlərinin daxili dominantları ilə müəyyən edilir. [8, s.26]

Xarici ölkələrdə müasir anlamda ilk milli təhlükəsizlik konsepsiyalarının formalaşması İkinci dünya müharibəsinin bitdiyi dövrə təsadüf edir. Bir çox dövlətlər öz milli maraqlarına institusional forma verməyə və onları zəruri siyasi, iqtisadi, hüquqi və təşkilati vasitələrlə təmin etməyə başladılar. Bu prosesdə ilk təcrübə ABŞ-a məxsusdur. Burada 1947-ci Təhlükəsizlik haqqında qanun qəbul edildi. Sonra uzun zaman ərzində milli təhlükəsizlik sisteminin əsas inkişaf vektoru iki böyük dövlətin (ABŞ və SSRİ) geosiyasi qarşılıqlı əlaqəsi ilə müəyyən olundu. Bu dövrdə əksər dünya dövlətlərində milli təhlükəsizlik problemi ilə bağlı xarici siyasi və hərbi siyasi yanaşma prioritet əhəmiyyətə malik idi. XX əsrin 90-cı illərində SSRİ-nin mövcudluğuna son qoyulduqdan sonra qərb ölkələrində milli təhlükəsizliyin əsas prioritetlərinin müəyyən edilməsinə dair bu yanaşma da dəyişikliyə uğradı. Nəticədə qərbi avropa və amerikan dəyərlərinin qorunması və kommunizmlə qarşılıqlı əlaqəni öz yerini dünyada hökmran mövqenin təmin edilməsinə verdi. Belə ki, XX əsrin 90-cı illərində ABŞ milli təhlükəsizliyin iqtisadi əsaslarının təmin edilməsinə, yer kürəsinin bütün ərazilərində amerikalıların və onların şirkətlərinin üstün mövqələrinin bərqərar edilməsinə keçid etdiyini elan etdi [4, s.11-23; 10, s.75-108]. Lakin, qeyd etmək lazımdır ki, hadisələrin sonrakı inkişafı ABŞ-ın milli təhlükəsizlik konsepsiyasında hərbi-siyasi yanaşmanın iqtisadi yanaşmadan heç də az önəm kəsb etmədiyini və bu yanaşmadan fəal surətdə istifadə olunduğunu göstərdi.

Müasir dövrdə amerikan xarici siyasətində milli maraqlarının təmin edilməsinin başlıca vasitəsi kimi hərbi gücə üstünlük verilməsi tendensiyası müşa-

hidə olunur. Bu zaman, faktiki olaraq, milli təhlükəsizlik hərbi təhlükəsizlik ilə eyniləşdirilir. Bu isə ABŞ-ın şəxsiyyəti, cəmiyyəti və dövləti təhlükəsizliyin yalnız obyekt deyil, həm də subyekt qismində nəzərdən keçirən demokratiya ideallarından geri çəkildiyini göstərir. [4, s.11-23]

Qloballaşma prosesləri dövlətlərin qeyri-bərabər inkişafına səbəb olur. İnkişaf səviyyələri fərqli olan dövlətlərin əhalisinin rifah səviyyələri də fərqli olur, bu səviyyələr arasında kəskin uçurum yaranır. Nəticədə həm dövlətdaxili, həm də dövlətlərarası ziddiyyətlər kəskinləşir. Bütün bunlar isə birbaşa və ya dolayısı ilə beynəlxalq təhlükəsizliyə öz təsirini göstərir. Bu baxımdan müasir qloballaşma şəraitində beynəlxalq təhlükəsizlik hüququ ilə bağlı məsələlərin aktuallığı daha da artır.

Beynəlxalq təhlükəsizlik hüququ beynəlxalq hüququn bir sahəsi olub, beynəlxalq sülh və təhlükəsizliyin təmin olunması ilə bağlı dövlətlər arasında yaranan münasibətləri tənzim edən, həm beynəlxalq, həm də milli təhlükəsizliyin təmin edilməsinə yönələn normaların məcmusundan ibarətdir.

Beynəlxalq təhlükəsizlik hüququnun əsasını dövlətlər arasında yaranan mübahisəli məsələlərin həllinin güc formalarını istisna edən beynəlxalq ümumi hüquq normaları təşkil edir.

Beynəlxalq təhlükəsizlik hüququnun rəhbər aktı kimi BMT Nizamnaməsi çıxış edir. Həmin Nizamnamənin 1-ci maddəsinin birinci bəndində “beynəlxalq sülhü və təhlükəsizliyi qoruyub saxlamaq və bu məqsədlə: sülhə təhlükənin qarşısını almaq və aradan qaldırmaq üçün və təcavüz aktlarını və digər sülhün pozulması hallarını yatırtmaq üçün səmərəli kollektiv tədbirlər görmək və sülhün pozulmasına gətirib çıxara bilən beynəlxalq mübahisə və situasiyaların dinc vasitələrlə, ədalət və beynəlxalq hüquq prinsiplərinə uyğun olaraq nizamlanmasına və ya həll olunmasına müvəffəq olmaq” təşkilatın əsas məqsədlərindən biri elan edilir. Həmçinin BMT Nizamnaməsi beynəlxalq təhlükəsizlik hüququnun əsas prinsiplərini də müəyyən edir. Buraya ilk növbədə mübahisələrin sülh yolu ilə həll edilməsi və güc tətbiq etməmək (və ya güc tətbiqi ilə hədələməmək) prinsipləri aiddir.

Beynəlxalq hüquq ədəbiyyatında haqlı olaraq göstərilir ki, beynəlxalq təhlükəsizlik hüququnun əsasını müasir beynəlxalq hüququn hamılıqla tanınmış prinsipləri təşkil edir:

- güc tətbiq etməmək və ya güc tətbiqi ilə hədələməmək;
- dövlətlərin ərazi bütövlüyü;
- dövlət sərhədlərinin toxunulmazlığı;
- dövlətlərin daxili işlərinə müdaxilə etməmək;
- mübahisələrin dinc yolla həll edilməsi;
- dövlətlər arasında əməkdaşlıq.

Beynəlxalq hüququn qeyd edilən hamılıqla tanınmış prinsipləri ilə yanaşı beynəlxalq təhlükəsizlik hüququnun özünəməxsus, sahəvi prinsipləri də vardır. Beynəlxalq hüquq sahəsində mütəxəssislər beynəlxalq təhlükəsizlik hüququnun sahəvi prinsiplərinə aşağıdakıları aid edirlər: beynəlxalq təhlükəsizliyin bölün-

məzliyi prinsipi; digər dövlətlərin təhlükəsizliyinə zərər vurmama prinsipi; bərabər və eyni təhlükəsizlik prinsipi. [6, s.230-232]

BMT-nin beynəlxalq sülh və təhlükəsizliyin təmin edilməsi ilə bağlı funksiyalarının və fəaliyyət mexanizmlərinin təkmilləşdirilərək müasir qlobal dünyanın təhlükəsizlik çağırışlarına maksimum dərəcədə uyğunlaşdırılması beynəlxalq təhlükəsizlik hüququnun həll etməli olduğu ən mühüm vəzifələrdən biri kimi çıxış edir.

Dövlətlərin təhlükəsizlik problemlərinin (əsas elementi dövlət olan) beynəlxalq hüquq sistemi baxımından nəzərdən keçirilməsi zamanı vahid təhlükəsizlik mexanizminin mövcud olması imkanı istisna deyil. Sülhün möhkəmlənməsinə və beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafına dəstək kimi, dövlətlərin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi də beynəlxalq birliyin bütün iştirakçılarının əsas vəzifəsi qismində nəzərdən keçirilir. Dövlətlərin xarici siyasət kursu beynəlxalq sülh və təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində fəaliyyət göstərən beynəlxalq hüquq normalarından istifadə olunmasını nəzərdə tutur [12, s.49-54].

XX əsrin ikinci yarısından etibarən bütün dünyada sülhün qorunub saxlanması ən mühüm vasitələrindən biri kimi beynəlxalq hüquq çıxış edir. Dövlətlərin xarici siyasi fəaliyyətinin istiqamətlərindən biri kimi təhlükəsizliyin təmin edilməsi beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul edilmiş normalarına və prinsiplərinə uyğun həyata keçirilməlidir. Beynəlxalq hüququn prinsipləri dövlətlərin davranışının rəhbər qaydaları, beynəlxalq hüququn hüquqi cəhətdən təsbit edilmiş ilkin başlanğıclarıdır. Beynəlxalq hüququn prinsipləri adət və müqavilə yolu ilə tənzimlənir. Təhlükəsizliyin təmin edilməsi prosesində onlar eyni anda iki funksiya yerinə yetirir: beynəlxalq münasibətləri müəyyən normativ çərçivə ilə məhdudlaşdıraraq onların sabitliyini təmin edir; beynəlxalq münasibətlər praktikasında bütün yeni təzahürləri təsbit edir və bununla da onların inkişafına şərait yaradır. Milli təhlükəsizliyin beynəlxalq hüquqi əsasları beynəlxalq hüquq qaydası ilə üzvi surətdə bağlıdır. Diplomatik əlaqələrə daxil olub-olmamasından asılı olmayaraq bütün dövlətlər bu qaydaya əməl etməlidir. Milli təhlükəsizliyin beynəlxalq hüquqi əsaslarının inkişafına dövlətlərlə bağlı iki tendensiya təsir göstərir - onların qarşılıqlı əməkdaşlığa cəhd etməsi və təbii olaraq öz suverenliklərini, siyasi-iqtisadi müstəqilliklərini xarici təhdidlərdən qoruma qayğısı. Bununla bağlı olaraq beynəlxalq hüquq qaydasında sosial-siyasi və hüquqi vektorlar da qabarıq surətdə özünü göstərməyə başlayır. Bu isə öz növbəsində, beynəlxalq hüquq səviyyəsində bütün dövlətlərin mənafeyinə, mahiyyət etibarilə onların milli təhlükəsizlik maraqlarına cavab verən yeni nizam modelinin işlənilməsi üçün nəzəri-metodoloji əsas yaradır. [21, s.78-79]

Y.S.Tretyakova haqlı olaraq göstərir ki, milli təhlükəsizliyin təmin edilməsi yalnız daxili siyasi fəaliyyət və səmərəli milli hüquq sisteminin formalaşması ilə deyil, həm də xarici siyasi fəaliyyət və bilavasitə beynəlxalq hüququn formalaşması və inkişafı ilə bağlıdır. XIX əsrdə “milli təhlükəsizlik” kateqoriyası siyasi-hüquqi dövriyyədə hələ yox idi, lakin yalnız milli deyil, həm də beynəlxalq hüquqi səviyyədə onun təsbit edilməsi cəhdləri müşahidə olunurdu. Milli

təhlükəsizliklə bilavasitə bağlı olan və beynəlxalq hüquq səviyyəsində hüquqi cəhətdən təsbit edilən əsas kateqoriyalar indiyədək də öz aktuallığını itirməyən suverenlik və ərazi kateqoriyaları olmuşdur. Suverenlik nəzəriyyəsi hələ orta əsrlərdə meydana çıxsada, XIX ərdə tam rəsmi xarakter kəsb etmişdir. [19, s.475-493]

Beynəlxalq təhlükəsizlik beynəlxalq münasibətlərin elə transformasiyasını nəzərdə tutur ki, bu zaman hər bir dövlət sülhün pozulmaması təminatına malik olur və ya ən azından sülhün istənilən pozulması halı öz nəticələri etibarilə məhdud xarakter daşıyır. Beynəlxalq təhlükəsizlik hər bir dövlətin istənilən münasib təhlükəsizlik sistemə müraciət etməsini, habelə hər bir dövlətin belə sistemləri dəstəkləmək kimi hüquqi öhdəliyini nəzərdə tutur. Milli və beynəlxalq təhlükəsizliyin getdikcə daha çox qarşılıqlı asılılıqda olması, öz növbəsində, dövlətlərin beynəlxalq təhlükəsizlik problemlərinin həllində hərtərəfli və əməkdaşlığa əsaslanan yanaşmalar tətbiq etməsinin zəruriliyini şərtləndirir. Beynəlxalq təhlükəsizlik konsepsiyası ənənəvi olaraq, ilk növbədə, dövlət təhlükəsizliyinin problemlərindən biri kimi nəzərdən keçirilmişdir. Lakin son illər əlavə bir konsepsiya - insanın təhlükəsizliyi konsepsiyası formalaşmışdır. Bu konsepsiyaya görə təhdid yalnız dövlətlərdən və qeyri-dövlət subyektlərindən qaynaqlanmır. O, həm də dövlətlərin və xalqların təhlükəsizliyinə qarşı yönəl bilər. Beynəlxalq sülh və təhlükəsizlik üçün təhlükə yalnız aqressiya aktından deyil, həm də beynəlxalq sülhü təhdid edən digər faktorlardan irəli gələ bilər. [5] Fikrimizcə, bu faktorlarla səmərəli mübarizə aparılması isə ümumbəşəri maraqların dövləti maraqlardan üstün tutulduğu və bu maraqlar naminə bütün dövlətlərin öz səylərini real surətdə birləşdirdiyi və qlobal təhlükəsizlik naminə əməkdaşlığı daha da dərinləşdirdiyi şəraitdə mümkündür.

Dünya radikal surətdə dəyişir və beynəlxalq hüquq da onunla birlikdə dəyişməlidir. Mövcud beynəlxalq nizam çərçivəsində üstün rol əvvəlki kimi yenə də suveren dövlətlər oynayır. Hələdici arqument isə gücdür. Beynəlxalq təşkilatlar isə əvvəlki kimi öz mandatları çərçivəsində hərəkət etməli olurlar və səs çoxluğuna malik olan güclü dövlətlərin və ya qrupların təsiri altındadırlar. Bununla belə, beynəlxalq müdafiə və təhlükəsizlik hüququ kontekstində beynəlxalq hüququn məzmunu və prosedurları ilə bağlı struktur dəyişikliklərinin aparılması üçün imkanlar vardır. [5] Bu cür islahatlara həqiqətən də ciddi ehtiyac duyulur. Çünki beynəlxalq hüququn və beynəlxalq düzənin böhranlı vəziyyəti beynəlxalq təhlükəsizlik sisteminin də son dərəcə zəifləməsinə, qlobal sülh və təhlükəsizlik üçün təhdidlərin reallıq dərəcəsinin xeyli yüksəlməsinə gətirib çıxarmışdır.

Qloballaşma şəraitində və İkinci dünya müharibəsindən sonra formalaşan dünya düzəninə SSRİ-nin və ikiqütblü dünya nizamının dağılması nəticəsində pozulması beynəlxalq proseslərin idarə olunma səviyyəsinin kəskin enişinə səbəb oldu. Beynəlxalq təhlükəsizliyin əvvəlki sistemləri və mexanizmləri öz effektivliyini itirdi, regional və qismən qlobal qeyri-sabitlik kəskin surətdə artdı. Bu, xüsusən də, milli təhlükəsizliyin beynəlxalq təhlükəsizliklə daha sıx bağlılığa gətirib çıxardı. Milli təhlükəsizliyin beynəlxalq ölçüsü dəfələrlə artdı. Artıq bundan sonra istənilən dövlət yalnız yeni, daha ədalətli və bütün dünya birliyi ölkələrinin maraqlarına cavab verən dünya nizamı formalaşdığı şəraitdə özünü nisbi

təhlükəsizlikdə hiss edə bilər. Qloballaşma prosesləri, bir tərəfdən, klassik milli suverenliyi təhrif edir, digər tərəfdən isə beynəlxalq münasibətlərin subyektlərinin say artımına dəstək verməklə kiçik xalqların milli özünüdərkinə şərait yaradır. Çoxmillətli dövlətlərin milli azlıqlarına tətbiq olunan öz müqəddəratını təyin etmə prinsipi hüquqi əsası olmayan dövlət qurumlarının sayının artmasına səbəb olur. Bununla birlikdə artıq stabilləşmiş ölkələrdə milli identiklik problemi kəskinləşir. Bütün bunlar həm milli, həm də beynəlxalq təhlükəsizliyə təsir göstərir. [11, s.8-15] Təəssüflər olsun ki, bir çox hallarda xalqların öz müqəddəratını təyin etmə prinsipindən separatizm, etnik konflikt, dövlətin ərazi bütövlüyünü pozmaq məqsədilə istifadə olunur. İşğalçı və təcavüzkar Ermənistan da Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi kontekstində bu prinsipdən qeyd edilən məqsədlərlə istifadə etməyə çalışır. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, bir millət öz müqəddəratını yalnız bir dəfə təyin edə bilər. Erməni xalqı da bunu edib və dövləti var. Digər tərəfdən, Dağlıq Qarabağ erməniləri ayrıca xalq deyil, Azərbaycan xalqının tərkibində milli azlıqlardır. Müstəqil dövlətin ərazisində yaşayan milli azlıqların isə belə hüququ yoxdur.

Siyasi elmlər doktoru, professor Elçin Əhmədovun haqlı olaraq qeyd etdiyi kimi, xalqların öz müqəddəratını təyin etmə hüququ Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsində siyasi müstəqillik anlamında nəzərdən keçirilə bilməz. Xalqların öz müqəddəratını təyin etmə məsələsi beynəlxalq hüququn əsas prinsiplərindən olan ərazi bütövlüyü prinsipini pozmamalı, bu prinsipə ziddiyyət təşkil etməməlidir. Ermənistan hər zaman Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsində yaşayan erməni icmasının öz müqəddəratını təyin etmək və konkret olaraq orada yeni süni dövlət yaratmaq arzusunu səsləndirir. Əgər bütün xarici ölkələrdə yaşayan erməni icmaları yaşadıkları həmin ölkələrin ərazilərində “öz müqəddəratını təyin etmək” adı ilə yeni süni dövlətlər yaratsalar, bu halda dünyada, o cümlədən Fransada, ABŞ-da, Rusiyada, Gürcüstanda, Azərbaycanda, Livanda, Argentinada və erməni icmaları yaşayan digər ölkələrdə yüzlərlə yeni qondarma erməni “dövlətlər”i yaradıla bilər. Bu baxımdan, ermənilərin öz müqəddəratını təyin etmə hüququnu bəhanə etməsi beynəlxalq hüquq normalarının, xüsusilə dövlətlərin suveren bərabərliyi, zor işlətməmək və zor işlətməklə hədələnməmək, sərhədlərin toxunulmazlığı, dövlətlərin ərazi bütövlüyü, mübahisələri dinc yolla nizama salmaq və başqa dövlətlərin daxili işlərinə qarışmamaq və beynəlxalq hüquqi öhdəlikləri vicdanla yerinə yetirmək kimi ATƏT-in Helsinki prinsiplərinin kobud şəkildə pozulması deməkdir. [1]

Öncə qeyd edildiyi kimi, Dağlıq Qarabağ ermənilərinin nə Azərbaycandan ayrılaraq öz müstəqil dövlətini yaratmaq, nə Ermənistanla birləşmək, nə də ki, Azərbaycandan həтта muxtariyyət belə tələb etmək hüququ yoxdur. Başqa sözlə desək, Dağlıq Qarabağ ermənilərinin əməlini öz müqəddəratını təyin etmə kimi qələmə vermək olmaz. Bu sadəcə separatizmdir. [2, s.82-93] Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi Azərbaycanda insan hüquqları və demokratiyanın inkişafına mane olan ən başlıca səbəblərdəndir. Cənubi Qafqaz regionunda beynəlxalq hüquqa və ATƏT-in Helsinki Yekun Aktına uyğun sivil,

dövlətlərarası münasibətlər bərqərar deyil. İki ölkə arasında elan edilmədən aparılan müharibənin nəticələri bölgədə sülh və sabitliyin yaranmasına mane olur. [3] Ölkəmizdə əsas Ümummilli liderimiz tərəfindən qoyulan və uğurla davam etdirilən kompleks islahatlar nəticəsində Azərbaycan bu gün dünyanın mühüm enerji və nəqliyyat dəhlizinə çevrilmişdir. Dünyanın enerji təhlükəsizliyində mühüm rola yiyələnmişdir. Ona görə də bu münaqişənin həll olunmamış qalması yalnız milli və regional deyil, həm də müəyyən mənada beynəlxalq təhlükəsizlik üçün təhdid təşkil edir.

Beynəlxalq hüquq qaydasının effektiv təminatı beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul edilmiş norma və prinsiplərinə bütün dünya dövlətləri tərəfindən hər hansı istisnaya, imtiyaza, ayrı-seçkiliyə, ikili standarta... yol verilmədən, birmənalı surətdə əməl olunması ilə sıx surətdə bağlıdır. Yeni hüquq qaydasının əsasını güc faktoru deyil, qarşılıqlı hörmətə əsaslanan beynəlxalq münasibətlər, xüsusən də, suveren bərabərlik, əməkdaşlıq, çoxtərəfli diplomatiya, dialoq və s. bu kimi faktorlar təşkil etməlidir.

Milli təhlükəsizlik və beynəlxalq təhlükəsizlik dialektik vəhdətdədir. Onlar bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə və asılılıqda olmaqla, biri digərini şərtləndirir. Ona görə də hər bir dövlət öz xarici siyasətini həyata keçirərkən öz milli təhlükəsizliyi ilə yanaşı beynəlxalq sülh və təhlükəsizlik maraqlarını da hərtərəfli nəzərə almalı, həm bütövlükdə beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul edilmiş prinsipləri, onun bir sahəsi kimi beynəlxalq təhlükəsizlik hüququnun sahəvi prinsipləri çərçivəsində hərəkət etməlidir.

Bu gün dünyada yeni, əvvəllər mövcud olmayan yeni təhdidlər və çağırışlar meydana çıxmışdır. BMT sistemi və qüvvədə olan beynəlxalq hüquq de-fakto formalaşan müasir beynəlxalq reallığa adekvat deyildir. Ona görə də global təhlükəsizlik mexanizmləri də bu təhdidlər qarşısında aciz qalmışdır. Bu baxımdan həm beynəlxalq hüququn, həm beynəlxalq idarəetmə sisteminin, həm də beynəlxalq təhlükəsizlik mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsinə və de-fakto formalaşan müasir beynəlxalq reallığa uyğunlaşdırılmasına ciddi zərurət duyulur.

İstinadlar:

1. Beynəlxalq hüquq və öz müqəddəratını təyin etmə prinsipinin erməniasyaq təfsiri. https://azertag.az/xeber/Beynelxalq_huquq_ve_oz_muqedderatini_teyinetme_prinsipinin_ermenisayaq_tefsiri-1214492
2. Səlimov R. Dağlıq Qarabağ ermənilərinin ərazi iddiaları və öz müqəddəratını təyin etmək hüququ prinsipi // Nəqliyyat hüququ, 2008, № 4, s. 82-93
3. Ermənistanın işğalçılıq niyyəti Azərbaycanda insan hüquqlarının pozulmasının təsdiqidir. <https://mod.gov.az/az/pre/18910.html>
4. Беляева Г.С., Беляев В.П. Современные зарубежные концепции национальной безопасности: правовое измерение // Вопросы безопасности, 2016, № 5, с. 11-23
5. Бертран П. Новое международное право в области защиты и безопасности. <https://www.un.org/ru/chronicle/article/21998>
6. Богатырев В.В. Международное право. Учебное пособие. Владимир: Изд-во ВлГУ, 2016, 276 с.

7. Богуцка М. Традиционное и человеческое измерения национальной безопасности: сравнительный анализ концептуальных моделей Польши и России: Дисс. ... канд. полит. наук. М., 2014, 232 с.
8. Возжеников А.В. Национальная безопасность в контексте современного политического процесса России: теория и политика обеспечения: Автореф. дис. . докт. полит. наук. М., 2002, 391 с.
9. Доклад Организации Объединенных Наций «Исследование концепции безопасности» А/40/553 // Организация Объединенных Наций. <http://www.un.org/ru/ga/40/docs/40res.shtml>
10. Журбей Е.В. Стратегия национальной безопасности США В 90-Е гг. XX века // Ойкумена регионоведческие исследования, 2015, № 2 (33), с. 75-108
11. Кортунов С.В. Концептуальные основы национальной и международной безопасности. Учебно-методическое пособие. М.: ГУ ВШЭ, 2007, 308 с.
12. Кулжабаева Ж.О. Теоретические вопросы международно-правового обеспечения экономической безопасности // Вестник Института законодательства РК, 2007, № 3, с. 49-54
13. Международная безопасность // Большая российская энциклопедия. https://bigenc.ru/military_science/text/2198796
14. Мухаметов А.Ф. Реалии и угрозы международной безопасности. <https://cvsi.kz/index.php/analitika-i-publikatsii/item/192-realii-i-ugrozy-mezhdunarodnoj-bezopasnosti>
15. Назаренко А.В. Национальная и международная безопасность: концепции и реалии в XX – начале XXI вв.: историко-политологический анализ: Автореф...канд. полит.наук. М., 2008, 24 с.
16. Назарова А.И. Теоретические вопросы обеспечения международной безопасности // Молодой ученый, 2014, № 4 (63), с. 859-861
17. Савушкин Р. От международной к глобальной безопасности // Политические Регулирование, 2012, № 1 (18). <https://dfnc.ru/arhiv-zhurnalov/c129-2012-1-18/ot-mezhdunarodnoj-k-globalnoj-bezopasnosti/>
18. Современная мировая политика: Прикладной анализ / Отв. ред. А.Д. Богатуров. М.: Аспект Пресс, 2010, 592 с.
19. Третьякова Е.С. Национальная безопасность и международное право в XIX веке // Genesis: исторические исследования, 2015, № 4, с. 475-493
20. Цыганков П.А. Теория международных отношений. Учебное пособие. М.: Гардарики, 2003, 590 с.
21. Чапчиков С.Ю. Международноправовые основы обеспечения национальной безопасности // Вестник РУДН, Серия юридические науки, 2010, № 2, с. 75-80
22. The Charter of the United Nations: (3rd Edition) / Edited by Bruno Simma, Daniel-Erasmus Khan, Georg Nolte, Andreas Paulus, Nikolai Wessendorf. Oxford: Oxford University Press, 2012, 2405 p.

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО И НАЦИОНАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ

Исмаил Кенгерли*

Резюме

В данной статье рассматриваются вопросы, связанные с международным правом и национальной безопасностью. Автор считает, в мире основу нового правового государства должен составлять не фактор силы, а такие факторы как международные от-

* Докторант кафедры конституционного права Бакинского государственного университета

ношения, основанные на взаимном уважении, в частности, суверенное равенство, сотрудничество, многосторонняя дипломатия, диалог и так далее. В статье также утверждается, что неурегулированный армяно-азербайджанский конфликт представляет собой угрозу не только национальной и региональной, но и международной безопасности.

Ключевые слова: *международное право, международные отношения, международная безопасность, глобальная безопасность, национальная безопасность, устойчивое развитие.*

INTERNATIONAL LAW AND NATIONAL SECURITY

Ismail Kengerley**

Abstract

This article examines issues related to international law and national security. The author believes that in the world the basis of a new rule of law should not be a factor of strength, but such factors as international relations based on mutual respect, in particular, sovereign equality, cooperation, multilateral diplomacy, dialogue, and so on. The article also argues that the unresolved Armenian-Azerbaijani conflict is not only a threat to national and regional security, but also to a certain extent to international security.

Keywords: *international law, international relations, international security, global security, national security, sustainable development.*

** Ph.D Student, Baku State University